

Пашко П.В.,
кандидат технічних наук.

Пісной П.Я.

МИТНА ПОЛІТИКА ТА МИТНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Запропоновано визначення складових митної політики України як системи принципів і напрямів діяльності держави у сфері забезпечення економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних і нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі. Розглянуто поняття митної безпеки як стану захищеності економічних інтересів держави у галузі митної справи.

The authors suggest their definition of components in the customs policy of Ukraine as a system of principles and directions of the state's activity in the area of ensuring the economic interests and security with the help of customs-tariff and non-tariff measures for regulating the foreign trade; and also consider customs security as a state of protection of the state's economic interests in the customs sphere.

Становлення України як незалежної демократичної держави відбувається у період кардинальних політичних й економічних зрушень в українському суспільстві та історичних змін у системі міжнародних відносин, переходу від ери конфронтації до ери відкритості і співробітництва, зникнення військово-політичного протистояння в Європі. Процес державотворення і побудови вільного громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим входженням до світового співтовариства і пошуками свого місця у сучасному розмаїтому і суперечливому світі.

Долаючи кризові явища в суспільстві і торуючи свій шлях у світ, Україна спирається на власні фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її зовнішньої політики¹.

Однією з особливостей сучасного етапу економічного розвитку є швидке зростання обсягів міжнародних економічних контактів, подальший розвиток світового розподілу праці, поглиблення економічної взаємозалежності держав. Кінцевим результатом такого процесу має стати вільне переміщення товарів, послуг, об'єктів інтелектуальної власності, капіталів, робочої сили через території різних держав та поступове зникнення торговельних бар'єрів між ними. У цю систему поступово інтегрується й українська економіка².

З огляду на геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал Україна має стати впливовою світовою державою, здатною

¹ Основні напрями зовнішньої політики України: Інтернет-видання, персональний сайт Президента України <http://ww2.yuschenko.com.ua/>, виступ Президента України В. Юшенка.

² Ківалов С.В., Кормич Б.А. Митна політика України: Підручник. — Одеса: Юридична література. — 2001.

виконувати значну роль у забезпеченні політико-економічної стабільності в Європі та світі.

Державній політиці притаманний комплексний характер, що допомагає враховувати й поєднувати інтереси багатьох її суб'єктів: держави — суб'єкта цієї конкретної політики та інших держав, суспільства, окремих індивідів.

Після прийняття Митного кодексу України лишаються не повною мірою визначені питання ролі та комплексності поняття митної політики, її складових у системі загальнодержавної політики, забезпечення митної безпеки.

Питання митної політики досліджували вчені І.Г. Бережнюк, Б.М. Габрічидзе, Ю.М. Дьомін, П.В. Дзюбенко, О.Б. Єгоров, С.В. Ківалов, Б.А. Кормич, А.А. Дубініна, С.В. Сорокіна, А.П. Павлов, С.І. Пирожков, Д.В. Приймаченко, В.П. Науменко, В.А. Руссков та інші, котрі, зокрема, з'ясовували поняття, мету, механізм формування митної політики та формували наукову базу для подальших досліджень у цій сфері.

Головна мета статті — аналіз взаємозв'язку та співвідношення митної політики України з іншими різновидами політики, з'ясування її місця та ролі у системі загальнодержавної політики, визначення поняття митної безпеки.

В основі виконання державою будь-якої з її функцій є політичне рішення, прийняття якого покладено на спеціально уповноважені органи держави. Після чого політичне рішення формально закріплюється у певних правових нормах і реалізується за допомогою наявних у державі засобів впливу.

Кожна держава, у тому числі й Україна, має право самостійно визначати власну митну політику, створювати свою митну систему та здійснювати митне регулювання.

На сьогодні в Україні Президентом встановлено, що спрямування і координацію діяльності Державної податкової адміністрації України та Державної митної служби України здійснює міністр фінансів України.

При цьому встановлено, що спрямування і координація здійснюються шляхом:

- формування державної політики у відповідних сферах та здійснення контролю за її реалізацією зазначеними центральними органами виконавчої влади;
- внесення на розгляд Кабінету Міністрів України розроблених цими органами проектів нормативно-правових актів та погодження проектів нормативно-правових актів зазначених центральних органів виконавчої влади;
- визначення порядку обміну інформацією між Міністерством фінансів України та цими органами;
- затвердження структури цих органів³.

Митна політика виступає складовою внутрішньої і зовнішньої політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулюван-

³ Указ Президента України від 20 квітня 2005 року №676/2005 “Про спрямування і координацію діяльності Державної податкової адміністрації України та Державної митної служби України”.

ня зовнішньоекономічних відносин й організації митної системи, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів і національної безпеки України в економічній і, опосередковано, у політичній, соціальній, екологічній та інших сферах.

Для визначення природи митної політики треба розкрити зміст національних інтересів держави на теперішньому етапі.

У ст. 2 Митного кодексу України визначено, що митна політика є системою принципів і напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно-тарифних і нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі.

Джерелом принципів формування митної політики, як і митного права, виступають нормативно-правові акти.

Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність”⁴ передбачено, що суб’єкти господарської діяльності України та іноземні суб’єкти господарської діяльності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності керуються такими принципами:

- 1) принципом суверенітету народу України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності;
- 2) принципом свободи зовнішньоекономічного підприємництва;
- 3) принципом юридичної рівності і недискримінації;
- 4) принципом верховенства закону;
- 5) принципом захисту інтересів суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- 6) принципом еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при введенні та вивезенні товарів.

Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність” визнається, що усі суб’єкти зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності, в тому числі держава, рівні перед законом при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Забороняються будь-які, крім передбачених цим Законом, дії держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація українських суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб’єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками; визнається неприпустимість обмежувальної діяльності з боку будь-яких її суб’єктів, крім випадків, передбачених цим Законом.

Зовнішньоекономічна діяльність держави завжди була нерозривно пов’язана з митною діяльністю і митною політикою, оскільки причиною виникнення зовнішньоекономічної діяльності є наявність міждержавних економічних (торговельних) зв’язків як об’єкта державного впливу та контролю. Цей факт зумовлює переважання економічного характеру функцій митної політики.

⁴ Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 року №959-XII.

Сьогодні можемо виділити три базові функції митної політики: фіскальну; регулятивну; захисну.

Зміст фіскальної функції митної політики полягає у наповненні державного бюджету за рахунок стягнення мита, податку на додану вартість, акцизного збору з товарів та інших предметів при переміщенні через митний кордон. Від перелічених вище стягнень слід відрізняти такі митні платежі, як збір за митне оформлення, плата за зберігання товарів на митних складах, митне супроводження тощо, які не виконують фіскальної функції, а є платою за послуги митниці.

Регулятивна функція передбачає вплив з боку держави і її компетентних органів на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та неекономічного (адміністративного) характеру з метою регулювання останніх для забезпечення національних інтересів, інтересів національних товаровиробників та створення сприятливих для них умов, забезпечення виконання державної політики у сфері економіки, виконання міжнародно-правових зобов'язань держави. Подібне регулювання здійснюється за допомогою встановлення ставок мита й митних зборів, ліцензування, квотування та встановлення інших нетарифних обмежень.

Третьою базовою функцією митної політики є захисна функція. Іноді таку функцію ще називають "правоохоронною", але вона, як функція державної політики, має дещо ширше значення, ніж просто правоохоронна діяльність держави. Ця функція насамперед спрямована на захист держави від зовнішніх загроз і в широкому розумінні включає: забезпечення національної безпеки держави, підтримання миру та міжнародної безпеки, суспільного порядку, моральності, захист внутрішнього ринку, захист інтересів споживачів, створення умов для підтримання законності щодо порядку переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, ефективну боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом, злочинністю тощо. Велика частина подібних завдань реалізується у процесі виконання митними органами своїх контрольних функцій, а також при виконанні завдань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

У деяких випадках охоронна функція митної політики діставала пріоритетне значення і ставала головним завданням держави у митній сфері. Це було характерним для закритих суспільств, наприклад, для колишнього СРСР з його монополією зовнішньої торгівлі.

В українському національному законодавстві станом на сьогодні не врегульоване питання щодо надання митним органам статусу правоохоронних, хоч фактично вони виконують подібні функції.

Економічна політика реалізується шляхом здійснення внутрішньоекономічної та зовнішньоекономічної політики, які є її складовими.

Виступаючи одним із засобів вирішення внутрішньоекономічних завдань, що стоять перед кожною державою, митна політика відіграє істотну роль у реа-

лізації державної політики в галузі економіки. Особливого значення в Україні це набуло за умови вирішення завдань щодо стимулювання розвитку та структурної перебудови національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності та захисту вітчизняного ринку. Від митної політики багато в чому залежить досягнення фінансової стабілізації у державі, стимулювання залучення іноземних інвестицій у національне виробництво.

Одним із напрямків митної політики є участь у міжнародній діяльності України з метою створення сприятливих умов для прогресивного економічного та соціального розвитку України; забезпечення повноправної участі України в діяльності ВМО та інших міжнародних організацій; участь у заходах, пов'язаних з протидією поширенню зброї, засобів її доставки, військового спорядження; поглиблення транскордонного співробітництва; адаптації законодавства України у митній сфері до міжнародного законодавства тощо.

Митна політика слугує забезпеченню та реалізації зовнішньоекономічних завдань й інтересів держави. Поміркована та урівноважена, а головне, стабільна митна політика створює умови для функціонування у стабільному стані національної економіки, її зміцнення, сприяння розвитку експортного потенціалу вітчизняної продукції, пришвидшення й поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізації участі у міжнародних економічних і фінансових організаціях, протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам, якщо вони виникають.

Безпека зовнішньоекономічного та економічного розвитку є ключовою складовою політики кожної держави. Найактуальніша вона для країн, котрі перебувають у процесі системних трансформацій. Природно, що практично усі успіхи й негаради ринкових перетворень в Україні немовби фокусуються у проблемі економічної безпеки держави. В узагальненому вигляді її зміст визначається тим, що у стратегічному (глобальному) плані економічну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. У сьогодишньому і особливо завтрашньому світі конкурентоспроможними можуть бути лише ринково організовані відкриті економіки⁵.

Головні напрямки державної політики з питань національної безпеки України викладено у ст. 8 Закону України "Про основи національної безпеки України"⁶.

Економічна безпека, як зазначається у Концепції Національної безпеки України — це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість: а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу; б) зберігати або швидко оновлювати виробництво в умовах припинення зовнішніх поставок або надзвичайних ситуацій

⁵ Дацив Р.М. Вплив глобалізації на зовнішньоекономічну безпеку України // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — №12. — С. 129—138.

⁶ Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 року №964-IV.

внутрішнього характеру; в) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Економічна безпека держави є комплексною системою, яка включає в себе множини елементів і напрямків. Серед них безпеки: демографічна, ресурсна, питної води, продовольча, енергетична, фінансово-грошова, зовнішньоекономічна, митна, кримінальна, медична та інші.

Правовою базою дослідження проблеми економічної, в тому числі зовнішньоекономічної безпеки, є Закон України від 19 червня 2003 року №964-IV “Про основи національної безпеки України”. Статтею 1 цього Закону визначено, що національна безпека — це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Крім того, згаданим нормативним актом визначено низку чинників, що діють у сфері зовнішніх економічних зв'язків, які є загрозою національній безпеці України.

Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки є складовою інституту національної безпеки держави.

Суть зовнішньоекономічної безпеки полягає у спроможності держави протистояти впливу негативних чинників і мінімізувати заподіяні ними збитки, активно використовувати участь у світовому розподілі праці для створення сприятливих умов розвитку національної економіки, за допомогою комплексу заходів, спрямованих на стійкий розвиток національної економіки з використанням переваг сучасних форм міжнародного поділу праці, недопущення критичної залежності економіки України від іноземних держав або їхніх угруповань у життєво важливих питаннях економічної співпраці. Зовнішньоекономічна безпека вимагає стійкості усієї системи зовнішніх економічних зв'язків та її здатності чинити опір зовнішнім ризикам і загрозам глобалізації, що стосується національних інтересів України.

Заходи регулювання зовнішньої торгівлі спрямовуються на досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку і на захист внутрішнього ринку від конкуренції іноземних товарів та є складовою зовнішньоекономічної політики держави.

Відповідно до обраних форм регулювання зовнішньої торгівлі політику держави можна поділити на політику протекціонізму та політику вільної торгівлі.

Протекціонізм і вільна торгівля повинні бути пристосовані до конкретних економічних умов й бути готовими оперативно реагувати на зміну обставин.

Політика вільної торгівлі — це політика мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, яка розвивається на засадах дії ринкових сил попиту та пропозиції.

Протекціонізм — це державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом застосування тарифних і нетарифних інструментів торговельної політики.

Україна сьогодні втілює у життя політику селективного протекціонізму, відповідно до якої ринки споживчих товарів можуть бути центральними об'єктами її впливу⁷.

Водночас обмеження міжнародної конкуренції може супроводжуватися зниженням її інтенсивності на внутрішньому ринку. Як засвідчує міжнародний досвід, вимоги запровадження протекціоністських заходів нерідко зумовлені небажанням суб'єктів господарської діяльності адекватно реагувати на кон'юнктуру ринку, що змінюється. І в такому разі політика протекціонізму призводить до прямо протилежних, ніж очікувані, результатів: послаблюється боротьба за споживача, зростають витрати виробництва, стають морально застарілими технології. Внаслідок цього політика протекціонізму може обернутися міжнародною ізоляцією національної економіки.

Комплекс митно-тарифних заходів спрямований на формування митного тарифу, застосування інших видів мита та податків у зовнішньоекономічній діяльності. Митно-тарифне регулювання є складовою економічного регулювання і відповідає вимогам ринкової економіки.

Митно-тарифні заходи будь-якої держави, що здійснює радикальні економічні перетворення, мають слугувати таким головним цілям:

- створювати рівні умови для вітчизняних та іноземних імпортерів, передбачаючи при цьому можливість застосування тимчасових заходів захисту національних виробників, які здійснюють перебудову виробництва, його раціоналізацію і реструктуризацію, впроваджують нові методи управління з метою підвищення конкурентоспроможності;
- забезпечувати належний рівень надходжень до державного бюджету і тим самим підтримувати зусилля уряду, спрямовані на досягнення макроекономічної стабілізації;
- регулюванню впливу іноземних товарів на ринок України з метою розвитку рівної та справедливої конкуренції;
- сприянню структурній перебудові національної економіки України;
- вирішенню торговельно-політичних завдань у взаємовідносинах України з іноземними державами, союзами та групами, зокрема, при проведенні переговорів щодо вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ);
- забезпеченню реалізації фіскальної функції митного тарифу.

Зауважимо, що Україна, як країна з перехідною економікою, має приділяти особливу увагу зовнішнім джерелам надходжень до державного бюджету, оскільки

⁷ П'ятницький В.Т. Тарифні переговори в рамках Світової організації торгівлі: Навчальний посібник. — 2001.

ки перебудова економіки упродовж останніх років призвела до падіння виробництва, а це зменшує базу податкових надходжень від внутрішніх джерел. Але це не означає, що Україна, котра перебуває на стадії економічної трансформації, має використовувати максимальні ставки мит на імпорт товарів. Світовий досвід переконує, що ефективний рівень тарифів не повинен перевищувати 10—15%.

Перевищення цього рівня призводить не до збільшення, а навпаки — до зменшення доходів державного бюджету, оскільки імпортні операції починають здійснюватися за тіньовими схемами.

Функціональну систему заходів митно-тарифного регулювання можна розглядати як головну складову реалізації митної політики.

Митно-тарифне регулювання — це економічні заходи цінового регулювання зовнішньої торгівлі для стимулювання балансу внутрішнього й зовнішнього ринків, обсягів виробництва і споживання.

Система митно-тарифного регулювання реалізує базові (основні) функції: економічну, політичну, фінансову, регулятивну, охоронну та адміністративну.

Законодавством України у сфері митно-тарифного регулювання визначено:

- принципи формування митного тарифу та інших видів мита і податків (сталість, передбачуваність, можливість оперативного реагування);
- види ставок, що застосовуються (адвалорні, специфічні або комбіновані);
- рівень ставок мита та інших видів еквівалентних мит, податків і зборів, що застосовуються при експорті/імпорті;
- порядок справляння мита (на загальній, пільговій, сезонній або преференційній основі тощо);
- характер побудови та рівень деталізації товарної номенклатури;
- перелік товарів і країн, які підпадають під дію національної схеми преференцій.

Митно-тарифна політика України упродовж 1993—2005 років пройшла кілька етапів свого розвитку — від застосування заходів ліберальної тарифної політики до політики селективного протекціонізму.

Формування митного тарифу здійснюється з огляду на реальний стан економіки країни з урахуванням таких чинників: конкурентоспроможність вітчизняної продукції, можливості внутрішнього виробництва й терміни освоєння продукції, ступінь дефіцитності товару, рівень його виробничої та соціальної значущості, збереження і створення нових робочих місць, можливість залучення іноземних та стимулювання внутрішніх інвестицій тощо. Коригування чинних на певний момент ставок імпортного тарифу здійснюється, спираючись на динаміку розвитку економіки країни⁸.

⁸ П'ятницький В.Т. Зазнач. праця; Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна — СОТ — ЄС): Посібник, Київський центр підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів Держмитслужби України. — Одеса. — Плоска ЗАТ. — 2005.

Митне оподаткування товарів та інших предметів при їх ввезенні на митну територію України здійснюється за ставками Єдиного митного тарифу України, який є систематизованим звітом ставок ввізного мита.

Єдиний митний тариф набрав чинності згідно з Законом України “Про Митний тариф України” від 5 квітня 2001 року №2371-III.

Заходи нетарифного регулювання є одним з інструментів регулювання зовнішньоторговельної політики держави. Ці заходи, на перший погляд, не мають такого істотного впливу на зовнішню торгівлю, як митно-тарифні, але у зв'язку зі своєю національною належністю та особливостями застосування вони стають регулювальним чинником при експорті та імпорті.

Нетарифні обмеження є комплексом національних адміністративних заходів, які нерідко не пов'язані безпосередньо з зовнішньою торгівлею, але виконують функції регулятора експортних та імпортних операцій⁹.

Класифікація заходів нетарифного регулювання дає змогу при розробленні стратегічних і тактичних прогнозів та планів експортної політики окреслити межі й ступінь впливу чинників нетарифного регулювання країн експорту й імпорту як рушійної сили на процеси планування зовнішньоекономічної політики.

Кількісні обмеження — адміністративна форма заходів нетарифного державного регулювання торговельного обороту, яка визначає товари, дозволені до експорту або імпорту. Ці обмеження застосовуються за рішенням уряду однієї країни або на підставі міжнародних угод, що координують торгівлю певними групами товарів.

До кількісних обмежень належить квотування (контингування) й ліцензування, котре полягає у виділенні певної обмеженої кількості товарів (квотування) і обов'язковості отримання державного дозвільного документа — ліцензії на проведення експортних та імпортних операцій з певним товаром в обмеженій нею кількості.

Обмеження експорту — полягає у застосуванні країнами-імпортерами політичних та економічних важелів, зокрема пропонуванні країні-експортеріві зменшити обсяги продажу певних товарів на зовнішньому ринку.

Заборони на ввезення (вивезення) товарів встановлюються у більшості країн. Переважно це товари, які або становлять національне, історичне чи культурне надбання народу, або містять пропаганду ідей війни, расизму та расової дискримінації, геноциду, або переміщуються з порушенням прав інтелектуальної власності тощо. До них належить добровільне обмеження експорту, угоди про поділ ринку, угоди про встановлення обсягів внутрішнього ринку тощо.

До бар'єрів технічного характеру відносять ті, що регламентують у національному полі вільну торгівлю між державами, зокрема: національні стандарти й ви-

⁹ Терещенко С.С. Основи митного законодавства України: Питання теорії і практики зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посібник для студентів вищ. та серед. навч. закладів. — К.: АТ “Август”. — 2001.

моги, системи сертифікації продукції, вимоги, установлені санітарними, ветеринарними та органами охорони здоров'я; вимоги екологічного характеру, специфічні вимоги до упакування й маркування товарів тощо. Головною метою у застосуванні бар'єрів технічного характеру є захист споживачів від увезення до країни недоброякісних товарів та продукції, а при вивезенні — забезпечення дотримання міжнародних норм і стандартів¹⁰.

Нетарифні заходи державного регулювання, спрямовані на захист вітчизняного товаровиробника, є певними вимогами щодо здійснення митного оформлення експортно-імпортних операцій, отримання державних дозвільних документів, які засвідчують відповідність якості імпортованих товарів національним нормам.

Осібнo треба виділити наявні засоби, які регулюють експорт та імпорт окремих видів товарів шляхом запровадження обліку зовнішньоекономічних операцій, антимонопольних обмежень зовнішньої торгівлі і водночас забезпечують державне замовлення товарів експорту та імпорту.

Для виконання державою своїх функцій у рамках митної політики, окрім заходів впливу на відповідну групу суспільних відносин (заходи тарифного та нетарифного регулювання), існує специфічний інститут держави, який визначається поняттям "митна справа". Стаття 3 Митного кодексу України¹¹ визначає митну справу як порядок переміщення через митний кордон України товарів й інших предметів, митне регулювання, пов'язане з встановленням мита і митних зборів, процедури митного контролю та інші засоби втілення у життя митної політики. До митної справи входять також організаційно-правові питання функціонування митних органів, на які згідно з ч. 1 ст. 11 МКУ покладено безпосереднє здійснення митної справи.

Митна справа має внутрішню спрямованість, зумовлену тим, що засоби митного регулювання, контролю, встановлений порядок переміщення товарів через митний кордон існують у рамках функціонування державного управління і тому безпосередньо пов'язані з територіальною юрисдикцією держави і можуть застосовуватися лише щодо суспільних відносин, які виникли у зв'язку з перетином товарами митного кордону України.

Безпосередньо митна справа реалізується митними органами, яким делеговано здійснення митного контролю і митного оформлення товарів, транспортних засобів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон України.

Встановлення митно-тарифних і нетарифних заходів є складовою дій, які забезпечують зовнішньоекономічну безпеку, а виконання митних правил, порядків і процедур, у тому числі заходів реалізації забезпечення митної політики, справляння податків та зборів, організації протидії митним порушенням, тобто реалізація митної справи, і належать до заходів, які забезпечують митну безпеку держави.

¹⁰ Науменко В.П., Пашко П.В., Руссков В.А. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. — К.: Знання. — 2004.

¹¹ Митний кодекс України та нормативно-правові акти, що регулюють його застосування: 36. док. / Упоряд.: П.В. Пашко, В.П. Науменко. — К.: Знання. — 2004 (митна справа в Україні).

Митна і зовнішньоекономічна безпека є важливими складовими економічної безпеки держави та задоволення її економічних інтересів. Зовнішньоекономічна та митна безпека — це поняття, які взаємно перетинаються, але взаємно не поглинаються.

Під митною безпекою, на нашу думку, можна вважати стан захищеності економічних інтересів держави в галузі митної справи, який дає можливість у різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз забезпечити:

а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням податків і зборів;

в) застосування процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів митно-тарифного і нетарифного регулювання;

г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших, покладених на митні органи завдань, з метою забезпечення потреб економіки для її гарантованого розвитку на підставі науково-технічного прогресу, збереження або швидкого оновлення виробництва в умовах надзвичайних ситуацій, задоволення потреб суспільства шляхом ефективної реалізації митної справи.

Оскільки статтею 11 Митного кодексу України безпосереднє здійснення митної справи покладається на митні органи України, то вони і є головним суб'єктом забезпечення митної безпеки шляхом безпосередньої реалізації митної справи.

Об'єктом митної безпеки, тобто те, на захист чого вона спрямована, є економічні інтереси держави в галузі митної справи.

Зовнішніми і внутрішніми загрозами, які впливають на стан реалізації митної справи, можуть бути різні критичні ситуації. Це і стан війни, стихійні лиха, страйки, тривалі важкі економічні ситуації, надзвичайні ситуації, різні, у тому числі діаметрально протилежні, економічні інтереси України та інших держав, обмежувальні й протекціоністські дії як окремих фінансових груп, так і держав та інше.

Неякісне врахування загроз веде до зниження темпів зростання національної економіки; зупинки виробництва; втрат бюджету; втрати транзитної привабливості України, незважаючи на вигідне географічне розташування; втрати зовнішньоекономічних переваг; ввозу неякісних товарів, використання і споживання яких ставить під загрозу здоров'я та безпеку населення; неконтрольований вивіз стратегічно важливих товарів з території України, ввіз продукції з низьким морально-етичним змістом і таким, який пропагує міжнаціональні сутички, сепаратизм тощо¹².

¹² Пирожков С.І. Пріоритети у сфері безпеки і оборони України. Формування сучасних механізмів попередження загроз та викликів на початку ХХІ століття. Актуальні проблеми реформування сфери безпеки і оборони України: Матеріали міжнародної конференції (м. Київ, 11—12 травня 2005 року); НІПМБ, DCAF. — С. дод. англ.

Митна безпека має характеризуватися певними показниками. Вони розраховуватимуться згідно з критеріями оцінки митної безпеки.

Такими критеріями можуть слугувати:

- стан захищеності митних кордонів;
- частка внесення до державного бюджету податків і зборів митними органами у загальному обсязі доходів бюджету;
- стан реалізації й застосування митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- повнота митного оформлення та застосування митних процедур;
- стан врахування певних ризиків під час здійснення митного оформлення;
- стан визначення бази нарахування митних платежів;
- ставлення суспільства до митної служби;
- параметри товаро- та пасажиропотоку через митний кордон;
- рівень впровадження та використання сучасних технічних засобів;
- стан реалізації заходів щодо протидії митному шахрайству й інші.

Порогові значення показників митної безпеки свідчатимуть про потенційні загрози, які існують у певний час для ефективного провадження митної справи.

Чітко визначивши складники оцінки діяльності митних органів з реалізації митної справи, можна визначити стан митної безпеки, яка досягається шляхом ефективної реалізації митної справи у країні в цілому.

Місце й роль митної політики у системі загальнодержавної політики визначається багатьма внутрішньоекономічними та зовнішньоекономічними чинниками.

Митна політика як суспільне явище має комплексний характер, тісно взаємопов'язана з іншими складовими державної політики, перебуває у прямій чи опосередкованій залежності від них, але й сама має істотний вплив на них, фокусує у собі інтереси держави у внутрішньоекономічній, зовнішньоекономічній, фінансовій, податковій, валютній, кредитній сферах.

Митна політика, виступаючи складовою внутрішньої і зовнішньої державної політики, формується та запроваджується, спираючись на об'єктивний аналіз.

Розроблення критеріїв оцінки митної безпеки має стати важливим науковим завданням.

Втілюючи у життя митну політику, треба розглядати діяльність державних органів у рамках єдиного інституціонального механізму, спрямувавши їх на виконання конкретних завдань у цій сфері з єдиною метою — забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів України.